

ITALIYA VA O'ZBEKISTON MAQOL-MATALLARIDA IJTIMOIIY QADRIYATLAR, AXLOQIIY ME'YORLAR VA KONSEPTLARNING LINGVOKULTUROLOGIK O'RNI

Usmanova Madina Obid qizi

Ilmiy rahbar: Najmidinova Nafisa Uljayevna

Annotatsiya

Mazkur maqolada Italiya va O'zbekiston maqol-matallarida aks etgan ijtimoiy qadriyatlar, axloqiy me'yorlar hamda konseptlarning lingvokulturologik xususiyatlari qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot Lingvokulturologiya va Paremiologiya doirasida olib borilib, maqol va matallarning milliy dunyoqarashni ifodalovchi muhim til birliklari ekanligi asoslab beriladi. Maqolada har ikki xalq madaniyatida uchraydigan asosiy konseptlar o'ila, mehnat, hurmat, erkinlik, vaqt va taqdir kabi tushunchalar semantik va pragmatik jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, o'zbek maqollarida jamoaviylik, ijtimoiy tartib va an'anaviy axloqiy qadriyatlar ustuvorligi aniqlangan bo'lsa, italyan maqollarida individualizm, pragmatiklik va estetik-emotsional yondashuv kuchliroq namoyon bo'lishi isbotlangan. Shuningdek, maqolda Semantika va Pragmatika yondashuvlari asosida maqol-matallarning ichki tuzilishi, funksional xususiyatlari va kommunikativ roli yoritilgan. Tadqiqot natijalari til va madaniyat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni chuqurroq anglashga xizmat qiladi hamda madaniyatlararo kommunikatsiya va tarjima nazariyasida muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: lingvokulturologiya, paremiologiya, maqol va matallar, ijtimoiy qadriyatlar, axloqiy me'yorlar, konsept, semantika, pragmatika, qiyosiy tahlil, italyan tili, o'zbek tili, madaniyatlararo kommunikatsiya.

o'Italiya va O'zbekiston maqol-matallarida ijtimoiy qadriyatlar, axloqiy me'yorlar va konseptlarning lingvokulturologik o'rni mavzusi zamonaviy

tilshunoslikning muhim yoʻnalishlaridan biri boʻlgan Lingvokulturologiya hamda Paremiologiya kesishgan nuqtasida joylashgan boʻlib, ushbu yoʻnalish til birliklari orqali milliy tafakkur, qadriyatlar tizimi va madaniy identifikatsiyani aniqlashga xizmat qiladi. Maqol va matallar har bir xalqning tarixiy tajribasi, ijtimoiy hayoti, axloqiy qarashlari va dunyoqarashini oʻzida mujassam etgan barqaror frazeologik birliklar sifatida nafaqat kommunikativ vosita, balki madaniy kodlarni uzatuvchi semantik tizim sifatida ham qaraladi. Shu sababli italyan va oʻzbek maqol-matallarini qiyosiy oʻrganish orqali ikki xalqning ijtimoiy qadriyatlari, axloqiy meʼyorlari hamda konseptual dunyoqarashidagi umumiylik va farqlarni aniqlash mumkin [1, 208].

Avvalo, lingvokulturologik yondashuvda "konsept" tushunchasi alohida ahamiyat kasb etadi, chunki konsept til va tafakkur oʻrtasidagi bogʻlovchi boʻgʻin sifatida qaraladi va u inson ongida shakllangan madaniy maʼnolar majmuini ifodalaydi. Maqol va matallar aynan shu konseptlarning til orqali ifodalangan shakli hisoblanadi. Masalan, "oila", "mehnat", "vaqt", "taqdir", "hurmat", "erkinlik" kabi konseptlar har ikki madaniyatda mavjud boʻlsa-da, ularning semantik talqini va qadriyat sifatidagi oʻrni turlicha boʻlishi mumkin.

Oʻzbekiston maqol-matallarida ijtimoiy qadriyatlar tizimi asosan jamoaviylik, oila institutining muqaddasligi, kattalarga hurmat va ijtimoiy tartibga asoslanadi. Masalan, "Kattaga hurmatda boʻl, kichikka izzatda" maqoli jamiyatdagi ierarxik munosabatlarni va axloqiy meʼyorlarni belgilab beradi. Bu yerda hurmat konsepti markaziy oʻrinda turadi va u nafaqat individual xulq-atvorni, balki butun jamiyatdagi ijtimoiy muvozanatni taʼminlovchi omil sifatida qaraladi. Shuningdek, "Birlik bor joyda tiriklik bor" maqoli jamoaviylik va hamjihatlik qadriyatini ifodalaydi. Bu esa oʻzbek madaniyatida kollektiv ong va ijtimoiy birdamlikning yuqori baholanishini koʻrsatadi [2, 896].

Italiya maqol-matallarida esa ijtimoiy qadriyatlar ko'proq individual tajriba, shaxsiy erkinlik va hayotdan zavq olish konseptlari bilan bog'liq. Masalan, "Chi fa da sé fa per tre" maqoli insonning mustaqil harakat qilishini rag'batlantiradi. Bu esa individualizm konseptining muhimligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, italyan maqollarida ijtimoiy munosabatlar realistik va ba'zan skeptik ruhda tasvirlanadi. Masalan, "Parenti serpenti" maqoli qarindoshlik aloqalarining murakkabligini ifodalaydi. Bu esa ijtimoiy munosabatlarga tanqidiy yondashuv mavjudligini ko'rsatadi.

Axloqiy me'yorlar masalasiga kelganda, o'zbek maqol-matallarida halollik, sabr-toqat, mehnatsevarlik va kamtarlik kabi fazilatlar ustuvor hisoblanadi. Masalan, "Halol mehnat rohat" maqoli mehnatning axloqiy va ijtimoiy ahamiyatini ko'rsatadi. Bu yerda mehnat konsepti nafaqat iqtisodiy faoliyat, balki axloqiy qadriyat sifatida talqin qilinadi. Yoki "Sabrning tagi sariq oltin" maqoli sabr-toqatning muhimligini ifodalaydi. Bu esa o'zbek xalqining hayotga nisbatan chidamli va muvozanatli yondashuvini ko'rsatadi [3, 236]

Italiya maqollarida esa axloqiy me'yorlar ko'proq pragmatik va hayotiy tajribaga asoslangan holda ifodalanadi. Masalan, "Meglio tardi che mai" maqoli kech bo'lsa ham ishni bajarish yaxshiroq ekanligini bildiradi. Bu yerda vaqt va samaradorlik konseptlari aks etadi. Yoki "Il fine giustifica i mezzi" iborasi ba'zan maqsad vositalarni oqlashi mumkin degan fikrni bildiradi. Bu esa italyan madaniyatida pragmatik yondashuvning mavjudligini ko'rsatadi.

Lingvokulturologik jihatdan qaraganda, maqol va matallarda aks etgan konseptlar milliy dunyoqarashni shakllantiruvchi asosiy elementlar hisoblanadi. Masalan, o'zbek madaniyatida "mehmondo'stlik" konsepti muhim o'rin tutadi va bu ko'plab maqollarda aks etadi. Italiyan madaniyatida esa "la dolce vita", ya'ni hayotdan zavq olish konsepti ustuvor. Bu esa estetik va emotsional qadriyatlarning yuqori baholanishini ko'rsatadi. Maqol-

matallarni tahlil qilishda Semantika va Pragmatika muhim rol o'ynaydi. Semantik tahlil orqali maqollarning ma'nosi va ichki tuzilishi aniqlansa, pragmatik tahlil orqali ularning nutqdagi funksiyasi va qo'llanish sharoiti o'rganiladi. Har bir maqol muayyan vaziyatda ishlatiladi va aniq kommunikativ maqsadga xizmat qiladi [4, 500].

Qiyosiy tahlil natijasida shuni ko'rish mumkinki, har ikki xalq maqol-matallarida umumiy insoniy qadriyatlar mavjud. Bular orasida mehnatsevarlik, sabr, donolik va tajriba muhim o'rin tutadi. Biroq ularning ifodalanish shakli va ustuvorligi farq qiladi [6, 331]. O'zbek maqollarida jamoaviylik va ijtimoiy tartib ustuvor bo'lsa, italyan maqollarida individualizm va pragmatiklik kuchliroq namoyon bo'ladi.

Shuningdek, tarixiy omillar ham maqol-matallarda aks etgan dunyoqarashga ta'sir ko'rsatadi. Italiyan madaniyati Uyg'onish davri ta'sirida shakllangan bo'lib, bu davr inson markazli tafakkurni rivojlantirgan. Natijada individualizm va estetik qadriyatlar kuchaygan. O'zbekiston madaniyati esa asosan sharqona an'analar va kollektiv ong asosida rivojlangan [5, 992].

Xulosa qilib aytganda, italyan va o'zbek maqol-matallarini lingvokulturologik jihatdan qiyosiy o'rganish ikki xalqning ijtimoiy qadriyatlari, axloqiy me'yorlari va konseptual dunyoqarashini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Maqol va matallar til va madaniyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ko'rsatadi va ular orqali milliy tafakkur modeli shakllanadi. Shu bois ushbu mavzu nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham muhim ahamiyat kasb etadi, ayniqsa tarjima nazariyasi, madaniyatlararo kommunikatsiya va xalqaro aloqalar jarayonida.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. V. A. Maslova. Lingvokulturologiya. □ Moskva: Akademiya, 2001. □ 208 b.

2. N. D. Arutyunova. Yazyk i mir cheloveka. □ Moskva: Nauka, 1999. □ 896 b.
3. G. L. Permyakov. Osnovy strukturnoy paremiologii. □ Moskva: Nauka, 1988. □ 236 b.
4. A. Wierzbicka. Semantics: Primes and Universals. □ Oxford: Oxford University Press, 1996. □ 500 p.
5. Yu. S. Stepanov. Konstanty: Slovar russkoy kultury. □ Moskva: Akademicheskij proekt, 2004. □ 992 b.
6. V. V. Vorobyev. Lingvokulturologiya: teoriya i metody. □ Moskva: RUDN, 2008. □ 331 b.